

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЧЕРЕЗ МЕХАНІЗМИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Сковронська Вікторія Юріївна

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
юридичний факультет*

науковий керівник: Вдовічена Лідія Іванівна

*кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри публічного права
Чернівецький національний університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

В умовах воєнного стану в Україні діяльність органів виконавчої влади зазнає суттєвих змін, що безпосередньо впливає на механізми фінансового контролю та межі втручання держави у сферу прав людини. Збільшення обсягів публічних видатків, застосування спрощених процедур закупівель і оперативний перерозподіл бюджетних ресурсів обумовлюють зростання фінансових ризиків та необхідність посилення контрольних заходів. У той же час, такі заходи можуть призводити до виникнення законодавчих колізій у регламентації повноважень контролюючих органів, що актуалізує питання їх належної координації. Як наслідок, особливого значення набуває забезпечення балансу між потребами фінансової безпеки держави та дотриманням прав людини, з урахуванням міжнародно-правових стандартів і зобов'язань України щодо прозорого використання міжнародної допомоги.

У межах дослідження проблематики фінансового контролю та визначення допустимих меж втручання держави у сферу прав людини в умовах воєнного стану доцільним є звернення до системи принципів, на яких ґрунтується відповідна діяльність. В науковій літературі відзначається, що серед ключових принципів фінансового контролю варто виділяти демократизм, гуманізм, пріоритет прав і свобод людини та громадянина, незалежність, законність, об'єктивність, гласність, систематичність, професіоналізм і конфіденційність [1, ст. 44]. Окрім того, видається обґрунтованим підхід, відповідно до якого принципи фінансового контролю мають визначатися через призму загальних засад державного управління, оскільки незалежно від суб'єктного складу контрольних повноважень та обсягу їх реалізації, контрольна діяльність повинна здійснюватися на основі уніфікованих принципів і бути спрямованою на забезпечення ефективності публічного адміністрування. Тут варто акцентувати увагу на те, що

фінансовий контроль базується як на загальних принципах публічного урядування, так і на спеціальних принципах, притаманних контрольній функції. Серед загальних принципів особливо виділяємо верховенство прав і свобод людини, законність та ієрархічність у системі органів виконавчої влади. А от до спеціальних принципів фінансового контролю відносимо об'єктивність, дієвість, гласність, систематичність і регулярність, дотримання яких є передумовою забезпечення належного балансу між публічними інтересами держави та гарантіями прав людини.

Практична реалізація зазначених принципів фінансового контролю в умовах воєнного стану набуває специфічних рис, зумовлених трансформацією функціонування органів виконавчої влади. Зокрема, їх діяльність характеризується підвищеною концентрацією владних повноважень, що об'єктивно створює ризики надмірної централізації прийняття рішень та зниження рівня фінансової підзвітності. Запровадження спрощених бюджетних процедур, скорочення строків публічних закупівель, а також делегування окремих фінансових повноважень військовим адміністраціям – це обумовлює необхідність посилення контролю з боку уповноважених органів, зокрема Рахункової палати та Державної аудиторської служби.

Разом із тим, чинне законодавство, включаючи Бюджетний кодекс України в редакції від 01.01.2026 року [2], Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» в редакції від 14.06.2025 року [3] та підзаконні нормативно-правові акти, не повною мірою враховує особливості здійснення фінансового контролю в умовах воєнного стану, що зумовлює наявність прогалин у правовому регулюванні.

Також окремого наукового осмислення потребує фінансовий контроль у діяльності органів та установ, безпосередньо залучених до забезпечення громадського порядку та виконання судових рішень. За таких обставин особливої значущості набуває контроль за використанням бюджетних коштів у системі Державної кримінально-виконавчої служби України, оскільки ефективність їх розподілу безпосередньо впливає на дотримання базових стандартів поведінки з особами, позбавленими волі. Наявність системних проблем, пов'язаних із неналежними умовами тримання, переповненістю установ та недостатнім рівнем матеріального забезпечення, свідчить про існування тісного взаємозв'язку між ефективністю фінансового контролю та рівнем гарантування прав людини. В умовах воєнного стану вищезазначені проблеми загострюються: окремі установи опиняються в зоні бойових дій, здійснюється переміщення засуджених, зростають витрати на забезпечення безпеки персоналу та інфраструктури.

Водночас, обмежений характер фінансової звітності у таких умовах ускладнює здійснення належного контролю за ефективністю використання бюджетних коштів. Наявні механізми фінансового контролю, зокрема ревізії, аудити та внутрішні перевірки, не повною мірою адаптовані до специфіки функціонування таких бюджетних установ в умовах воєнних ризиків.

Слід підкреслити, що фінансовий контроль у діяльності органів виконавчої влади, зокрема у сфері виконання покарань, перебуває у безпосередньому зв'язку із забезпеченням прав людини. Належний рівень фінансування та прозорість використання бюджетних ресурсів визначають реальність гарантій гідності, безпеки та гуманного поводження. Отже, фінансова дисципліна виходить за межі суто управлінського чи облікового інструменту, набуваючи значення матеріальної основи виконання державою своїх позитивних зобов'язань. У той же час недоліки фінансового планування, нецільове використання бюджетних коштів або недостатній рівень контролю можуть призводити до порушення фундаментальних прав осіб, позбавлених волі, зокрема права на життя, охорону здоров'я та належні умови існування. Як наслідок, це зумовлює порушення положень статей 2, 3 та 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4]. Крім того, наразі відсутній уніфікований критерій, який би дозволяв чітко визначити межі допустимого втручання органів фінансового контролю у діяльність виконавчої влади в умовах воєнного стану. Дискусійним залишається також питання співвідношення вимоги оперативності прийняття рішень суб'єктами публічної адміністрації із принципом фінансової підзвітності та контролю.

У правовій державі, що ґрунтується на принципі верховенства права та забезпеченні прав людини, навіть в умовах особливого правового режиму фінансовий контроль не може зводитися виключно до формальних процедур перевірки. Він повинен зберігати ознаки незалежності, прозорості та дотримання належної правової процедури. Таким чином, актуалізується необхідність формування доктрини «кризового фінансового контролю», яка б забезпечувала поєднання надзвичайних управлінських механізмів із принципами законності, пропорційності та підзвітності. Зазначений підхід дозволив би забезпечити баланс між ефективністю публічного урядування в умовах воєнного стану та дотриманням базових стандартів верховенства права у сфері публічних фінансів.

Отже, фінансовий контроль у період воєнного стану слід розглядати не лише як інструмент забезпечення фінансово-бюджетної дисципліни, а й як важливий елемент гарантування прав людини. В умовах розширення дискреції виконавчої влади та спрощення фінансових

процедур зростає ризик зниження підзвітності, що робить контрольні механізми особливо значущими. Його ефективність має оцінюватися не тільки через призму економічної доцільності, а й з позицій верховенства права, пропорційності та дотримання базових прав і свобод. Саме тому фінансовий контроль у таких умовах виступає балансуєчим механізмом між оперативністю публічного врядування та необхідністю збереження правових гарантій, підтверджуючи правозахисний характер публічних фінансів у кризовий період.

Література:

1. Большакова О. Ю., Кравченко Г. О. Методологічні принципи фінансового контролю: принцип незалежності. *Фінансовий контроль*. 2017. № 2 (19). С. 44–48 (дата звернення: 04.05.2026).
2. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI : станом на 1 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 04.05.2026).
3. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26.01.1993 № 2939-XII : станом на 14 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> (дата звернення: 04.05.2026).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 04.05.2026).